

Черхавський М. В.,
курсант 4-го курсу факультету №1 (Ф-1-13-2) ХНУВС
Науковий керівник: Кріцак Іван Васильович,
старший викладач кафедри теорії та історії держави і права ХНУВС,
кандидат юридичних наук

Народ як суб'єкт реалізації права народу на повстання

Враховуючи той факт, що суб'єктом реалізації права на повстання є народ, перед нами постає декілька проблемних питань, що пов'язані з процедурою реалізації досліджуваного права: що власне ми будемо розуміти під поняттям народ? Хто і яка кількість людей можуть претендувати на реалізацію права народу на повстання?

Досліджуючи питання розуміння такої категорії як народ, ми звертаємо увагу на значний внесок у дане поняття філософії, політології, соціології та інших суспільних наук, однак поряд з цим, проблема єдиного розуміння поняття народ залишається не вирішеною. Досить важливо мати чітке уявлення даного поняття, яке в часи, коли представницька демократія закріпилася як панівна форма політичного режиму, втратило свою вагу, а категорія «народ» вимагає чіткого осмислення з метою розуміння меж реалізації народовладдя, особливо в тому випадку, коли воно виражається не в таких звичних формах безпосередньої демократії як вибори чи референдум.

Свого часу О. С. Шпоть зауважив, що без визначення політичного значення слова народ не можна правильно трактувати слова «демократія» і «воля», а також ті ідеали, за які боролось людське суспільство, відколи себе пам'ятає.

Переходячи до визначення категорії народ, слід зауважити, що даний термін у сучасній науковій думці має полісемантичний характер, тобто такий, який проявляється у декількох значеннях (відтінках). Слово народ, походить від грецького слова ἔθνος, тобто етнос, яке має такі значення: 1) населення держави, мешканці країни; 2) громадсько-політична сила, на яку опирається офіційна влада в країні; 3) форма національної та етнічної єдності (нація, народність, іноді плем'я); 4) люди, переважно у великій кількості.

Відповідні тлумачення, хоч і надають нам загальне уявлення, однак остаточно не підходять при застосуванні народовладдя у державі, так як унеможливають визначення чіткого суб'єкта влади (у кількісному аспекті). Зокрема, перше тлумачення неможливо застосовувати у повній мірі зі сторони народу як джерела влади. Дана позиція підтверджується тим, що участь у виборах мають право брати (мається на увазі активне виборче право) громадяни України, які досягли вісімнадцятирі-

чного віку, виключаючи з виборчих списків не громадян України та осіб, які за законом не можуть голосувати під час виборів (особи визнані судом не дієздатними). Розглядаючи інші тлумачення в тій чи іншій мірі можна побачити неможливість процедурного застосування даних визначень.

Великий енциклопедичний юридичний словник за редакцією Ю. С. Шемшученка розглядає «народ» як юридичний термін, пов'язаний за змістом з ідеєю народного суверенітету та розглядає досліджуваний термін у двох значеннях: по-перше під поняттям народ розуміється сукупність усіх громадян, політична спільнота, що фактично передбачає існування держави; по друге, термін народ трактується як сукупність усіх виборців або виборчий корпус. Хоча як зазначають автори даного словника, поняття народ як виборчий корпус прямо не закріплено у законі і на сьогодні використовується різні похідні (всенародне голосування, народний референдум тощо).

Досліджуючи смислові відтінки поняття народ, можна навести, ще мінімум одну, достатньо відмінну за змістовною характеристикою якість, інтерпретацію відповідного поняття. Зокрема поняття народ міжнародне право трактує як синонім слова нація. Таке трактування виводиться з порівняльного аналізу найменування Організації Об'єднаних Націй і положень її статуту, де зазначено, що ООН буде сприяти розвитку дружніх відносин між державами «на основі поважання принципу рівноправності та самовизначення народів».

Дж. Сарторі досліджуючи проблему реалізації демократії, також розглядає даний термін з полісемантичної сторони, і зводить поняття народ до шести інтерпретацій: 1) народ як буквально кожний; 2) народ як невизначена частина, дуже багато; 3) народ як нижній клас (Дж. Сарторі розуміє робочих – пролетаріат); 4) народ як неподільна єдність, певна органічна цілісність; 5) народ, як більша частина, виражена принципом абсолютної більшості; 6) народ, як більша частина виражена принципом обмеженої більшості.

Дж. Сарторі, вважав: «Якщо кожен без винятку є критерієм, тоді демократія була б неможливою, а народ як «дуже багато» або «багато» просто неможливо використовувати як критерій. Ні в якій малій частині демократія не є процедурою, а народ як «дуже багато» - це уявлення, яке ставить неможливу процедурну вимогу, бо ж у кожному окремому випадку треба визначати як багато людей становлять народ або чи це є достатньою кількістю, для того щоб становити народ».

Розглядаючи співвідношення таких категорій як демократія і народовладдя більш придатними для теоретичного оперування визначення категорії народ, постають п'ятий і шостий критерій запропонований Дж. Сарторі.

Розгляд обраних критеріїв, які пропонує Дж. Сарторі, ускладнюється критерієм «абсолютної» та «обмеженої» більшості, однак враховуючи деструктивність права на повстання, ми неможемо говорити про «обмежену» більшість. Проблеми, на вирішення яких спрямоване право народу на повстання, більш того наслідки, до яких може призвести така радикальна форма народовладдя (на прикладі України: втрата Криму, гібридна війна з елементами громадянської війни), не може розглядатися в категорії «обмежена» більшість. Силова зміна влади народом потребує не лише «абсолютної» більшості як кадровий ресурс, а й як ознака того, що більшість суспільства радикально не погоджується з політичним курсом, який обрав «режим». Також «більшість» вказує на те, що влада, яка була обрана більшістю, уже не підтримується більшістю, тобто втратила своє значення (принципове) як форма представницької демократії.

Таким чином, коли ми говоримо про народ як суб'єкт реалізації права на повстання, це завжди абсолютна більшість громадян України, які в тій чи іншій мірі підтримують силову зміну влади. Надаючи таке тлумачення слід сказати, що участь в повстанні в залежності від ступені участі, громадянина, можна поділити на активну і пасивну (в активній формі громадянин безпосередньо здійснює дії на силову зміну влади; в пасивній формі громадянин тільки позитивно оцінює дії повстання). Така класифікація зумовлена тим, що не кожен, хто не підтримує «владу» і при цьому підтримує дії повстання, має можливість взяти участь в безпосередній реалізації повстання.